

Rafał Jakiel

„Onomastykon jako element egzomimetycznych konstruktów Narnii i Śródziemia w tłumaczeniach na język niemiecki i polski”

Praca doktorska napisana pod kierunkiem prof. zw. dr hab. Iwony Bartoszewicz

Streszczenie w języku polskim

Jednostką operacyjną badań, których przebieg i rezultaty opisano w niniejszej dysertacji, był literacki onomastykon, tj. zbiór jednostek proprialnych, które należą do fikcyjnego świata przedstawionego (Graf 2015). Szczegółowo przebadano w niej nazewnictwo stworzone przez C.S. Lewisa i J.R.R. Tolkiena, tj. angielskojęzyczne onomastykony tekstów wyjściowych oraz w ich przekłady przygotowane dla odbiorców kultury języka niemieckiego i polskiego. Definiując termin onomastykon, posłużyłem się opracowaniami onomastycznymi, a także – w mniejszym stopniu – dziełami przedstawicieli ogólnej teorii systemów, którą zaproponował i doskonalił Ludwig von Bertalanffy (1984).

Przedłożona praca mieści się w zakresie badań językoznawczych. Jej autor przedstawił poglądy teoretyków onomastyki, tj. nauki o nazwach własnych, i przekładoznawstwa oraz omówił wybrane problemy badawcze rozpatrywane w ramach dyscyplin filozoficznych, m.in. scharakteryzowano główne założenia mentalistycznej teorii znaczenia (Pelc 1971, 1984). Wyjaśnienie terminu znaczenie posłużyło do przedstawienia językoznawczej i onomastycznej teorii znaczenia onimii (Debus 2012).

Zastosowano lingwistyczną metodę polikonfrontatywną, ponieważ jej obranie pozwala obserwować decyzje podjęte przez wszystkich tłumaczy całej serii przekładowej danego utworu. Terminem seria tłumaczeniowa oznaczam wszystkie dostępne tłumaczenia określonego dzieła, tj. tzw. tłumaczenie kanoniczne (na ogół pierwszy przekład tekstu) i pozostałe tłumaczenia, które napisano dla odbiorców jednej kultury docelowej (Dąbska-Prokop 2000). Takie badanie ujawnia wiele motywacji nazwotwórczych autorów drugiego i kolejnego tłumaczenia.

Tworząc metodologię analiz, uwzględniono transmedialny charakter narracji literackiej i zauważono obecność tych samych nazw własnych w licznych mediach oraz w tekstach wielu utworów (Kinder 1991, Jenkins 2007). Przyjęto zatem, że wiedzę na temat

Jakiel

propriów czerpiemy z tekstów literackich oraz z najróżniejszych wizualnych interpretacji prozy.

Przy użyciu nazw własnych autorzy dzieł literackich świadomie tworzą sieć wielopłaszczyznowych, skomplikowanych zależności fabularnych. Wiarygodny onomastykon pozwala odbiorcy dowiedzieć się wiele o historii, kulturze, geografii, religii oraz zwyczajach językowych postaci światów fikcji. Onimia literacka jest składową narracji (Tynianow 1929, Graf 2015). Nazwy własne są wprowadzone do opowieści w ściśle określonym celu – stają się one skondensowanymi komunikatami, świadectwem kulturowego i językowego bogactwa literackich światów przedstawionych. Wskazówki do odczytania utworu literackiego mieszczą się w jego onomastykonie, który należy bardzo wnikliwie poznać, aby zrozumieć liczne odwołania, z których celowo skorzystał autor. Dokonując badania onomastyczno-literackiego, należy uwzględnić tzw. podwójną semantykę dzieła literackiego (Kulawik 1997) oraz polisemię znaku językowego (Ricoeur 1989).

Przebadany korpus zawiera 10 942 jednostki onimiczne, które pozyskano z 3 utworów oryginalnych („The Chronicles of Narnia”, „Hobbit”, „The Lord of the Rings”), wydanych w 11 tomach oraz przetłumaczonych w 13 odrębnych dziełach.

Dysertacja ma strukturę, którą przedstawiam w kolejnych akapitach.

W pierwszym rozdziale części teoretycznej poruszono następujące problemy badawcze: znaczenie imion, motywacje wyboru imion, nazwy własne a apelatywy, miejsce nazw własnych w systemie semantycznym języka, identyfikacja i indywidualizacja dokonywana przy użyciu nazw, interlingwalna allonimia i wieloznaczność onimii, węzeł onimiczny oraz typologie onimii. Ponadto omówiono stan badań onomastycznych.

W kolejnym rozdziale wyjaśniono, czym jest świat przedstawiony utworu literackiego i opisano jego nazwy własne, tj. poetonimy. Wyszczególniono siedem różnych koncepcji znaczenia, a następnie nazwano rodzaje i funkcje poetonimów. W tej części pracy przedstawiono istotę systemu nazw literackich.

W następnym rozdziale wprowadzono podstawową nomenklaturę przekładoznawczą, m.in. określono, czym jest zjawisko przekładalności, relacja ekwiwalencji oraz strategie i techniki translacji. Wybrano terminologię badawczą, która jest wykorzystywana do analiz przekładu tekstu literackiego.

Tłumaczenie tekstu literackiego jest wielką sztuką (Apel/Kopetzki 2003). Tłumacz musi drobiazgowo przeanalizować utwory danego gatunku piśmiennictwa oraz zapoznać się z historią recepcji czytelniczej (utworów należących do określonego nurtu). Tłumacz tekstu

Yael

literackiego stoi przed zadaniem niezwykle trudnym – powinien on bowiem oddać liczne wieloznaczne komunikaty i odwołania intertekstualne, które ujęto w tego typu utworze.

W części analitycznej spisałem obserwacje, które poczyniłem w trakcie przeprowadzania analiz jakościowych zebranego materiału. Ponadto dokonałem próby kwantyfikacji danych skompletowanych w korpusie, m.in. korzystając z list frekwencyjnych i współczynników zagęszczenia onimii, badając liczebność składowych onomastykonu i zmiany, jakim jest on poddawany w translacji interlingwalnej. Analizy ilościowe dotyczyły ponadto operacji dokonanych przez określonego tłumacza w jednym lub w kilku utworach.

5.11.2018
Rafał Jelinek